

Елисавета Багряна – „Потомка“ (Анализ)

18.10.2021, 21:48 ч.

ЕЛИСАВЕТА БАГРЯНА – „ПОТОМКА“ (Анализ)

1. ЛИРИЧЕСКИЯТ МОТИВ И ТЕМАТА ЗА ИЗБОРА И РАЗДВОЕНИЕТО

Стихотворението „Потомка“ представя една разбираема, но в същото време необичайна ситуация: стоейки на прага на живота, една млада жена се опитва да осмисли своето място в света, своите желаниа и пориви, смисъла на своето битие. Ситуацията е разбираема, защото в един момент от живота си всеки човек стига до подобни въпроси. Необичайна е обаче, защото само у едно поколение преди това отговорите на тези въпроси не биха предизвикали никаква тревога – още от момента на своето раждане човекът попада в мрежа от твърдо установени правила, в която всяка възраст, всеки пол, всяка социална група има строго определена роля и твърдо регламентирани модели на поведение. Изборът, който евентуално може да направи човекът, е дали да спазва правилата, или не, поемайки риска да бъде отлъчен от общността и по този начин зачеркнат от живота. Модерността обаче поставя пред човека други предизвикателства. Неговата основна житейска задача вече не е да изпълнява ролята на брънка във веригата на поколенията, а да осмисли индивидуалното си живеене, да открие своето предназначение и смисъла на битието си. Животът изправя човека пред необходимостта да направи избор и този избор да бъде **свободен**.

В същото време, колкото и отеснели и неадекватни да изглеждат традиционните роли, те носят със себе си дълбока житейска мъдрост. Да бъдеш жена, покрай всичко друго означава да изпълниш ролята на продължителка на живота. Не напразно цикълът, а и стихосбирката, от които е част стихотворението „Потомка“, са наречени „Вечната и святата“ – вечната жена, изпълняваща своето свещено предназначение. Възниква обаче сериозен проблем – възможно ли е свободният избор да се съчетае със запазването на женската същност и свещената женска мисия? Въпросът, стоящ пред размишляващата лирическа героиня, се оказва много труден.

От една страна, гневното нощно събуждане въвежда мотива за бунта и нежеланието за безусловно подчинение пред традиционната женска роля. Малко след това се появява първородният грях, подсказващ, че нарушаването на установения (божествения) ред не е безопасно – то може да доведе до много тежки последици. Възможно ли е жената да отхвърли предписанията, но и да не наруши дълбоката същност на своето житейско предопределение?

За да отговорим на този въпрос, трябва да се върнем към първата строфа, която до момента остава неясна. Защо героинята говори за това, че в нейния род липсват портрети и фамилна книга, съхраняващи заветите на предишните поколения? Лоша ли е тази липса, или напротив – дава добра възможност? Да, липсата на родова памет е **недостатък** – опитът на миналите поколения би помогнал на младия човек по-добре да се ориентира в света, би му предал един незаменим

човешки опит (заветите). В същото време обаче липсата на знание е и **възможност** – шанс пред героинята да „усети“ своята същност, опирайки са на друг тип **спомен**. Спомен, носен от кръвта, от дълбоките наслоения на чувствата и поривите. Героинята изведнъж „усеща“, че може би повтаря един модел на поведение, който в някакъв смисъл е по-продуктивен от непрекословното спазване на правилата. Защото откровеният бунт срещу заварения ред крие и възможността за неговото **обновяване** и усъвършенстване. Така се очертава един неподозиран до този момент конфликт.

2. КОНФЛИКТЪТ КАТО СБЛЪСЪК НА ЦЕННОСТИ

По-горе споменахме, че единственият възможен конфликт в традиционното общество е сблъсъкът между изискването за стриктно спазване на предписаните роли и тяхното неизпълнение. В нормалния случай този конфликт се разрешава чрез отстраняването на онзи, който не желае или не може да върви „в пътя“. На практика това означава социална или дори физическа смърт. Но ето, че стихотворението „**Потомка**“ ни показва и друга възможност – свободен избор. Без да престава да бъде жена и да изпълнява своята женска мисия, тъмнооката прабаба решава, че това ще стане само в резултат на свободен личен избор. И този избор пада върху „**някой чуждестранен, светъл хан**“. С други думи, същността на конфликта не е дали човек да изпълнява своята житейска мисия, или не, а в това **как** да го направи – сляпо подчинявайки се на предписанията, или избирайки съдбата си сам. Накратко казано, конфликтът се крие в противопоставянето между **принудата** и **свободата**. В същото време обаче и свободата не е безгранична – героинята се самоосъзнава като „потомка“, като вярна дъщеря на своята кръвна майчица земя. Следвайки завета на кръвта, тя избира **същността**, а не външната **форма**.

3. ГЕРОИНЯТА НА СТИХОТВОРЕНИЕТО КАТО МЯРА ЗА ЧОВЕШКОТО

Лирическата героиня в стихотворението „**Потомка**“ е пример за човек, стремящ се да постигне смисъла на битието и същността на своята житейска мисия. По този начин тя дава не пример за сляпо следване на утвърдени предписания и правила, на унаследени норми и завети, а модел за истинско модерно самоосъзнаване.

От една страна, тя иска да **знае**, но не се съкрушава от липсата на такова знание, защото усеща в себе си и други възможности – да **чувства**, да реагира емоционално. Познанието чрез чувства, сякаш ни убеждава тя, е много по-същностно и по-дълбоко. И затова тя е готова да понесе нужните **жертви**. Съзнава, че върши **грех** спрямо установения ред, но е готова да поеме риска за евентуално наказание. Защото без риск няма нови хоризонти, няма нови завоевания. Героинята се сравнява със своята тъмноока прабаба, която не се е побояла от кинжала на възмездието, за да утвърди правото си сама да взима решения за себе си и за съдбата си. Същевременно обаче, героинята осъзнава, че дължи на своята кръвна памет вярност и последователност. Защото само така силите на обновлението, течащи в родовата кръв, ще се пренесат във времето.

Много важен е и начинът, по който тя възприема греха. Да, тя знае, че нарушаването на реда е нещо опасно, че може да доведе до лично и общностно падение. Но не съжالياва и **не се разкайва**, защото това би означавало да се **примири** със статуквото. Колкото и странно да изглежда, но за нея грехът е повод за **гордост**, защото ѝ е позволил да открие дълбоката същност

на живота. Да предприемеш такъв рискован ход, изисква **смелост** и душевна сила. Но само смелите движат живота напред.

Така пред нас се очертава един дълбок и сложен човешки образ – едновременно бунтовна и покоряваща се на кръвния завет, чувстваща, но и знаеща, жертвоготовна и смела, грешна и свещена, героинята на Багряна е истинско вдъхновение за модерната жена. Тя не иска да загуби женската си същност и да приеме мъжката роля, но иска да бъде вярна последователка на „**волния глас**“. Готова е да се изправи пред тежкото предизвикателство и да се сломи „**сред път**“, но не и да се предаде и обезвери. Но най-важното – усеща, че нейната сила има много дълбока опора, че тя не е самотен „**лист отбрулен**“, както се чувстват поетите от предходното поколение, а е част от една здрава и дълга верига, която ще устои на всички превратности.

4. ОБРАЗЪТ НА СВЕТА, СЪЗДАДЕН ОТ СТИХОТВОРЕНИЕТО

Проблемите и конфликтите, в които ни въвлича „**Потомка**“, биха изглеждали твърде абстрактни, ако се представят под формата на размисъл – задаване на въпроси, търсене на отговори, формулиране на теза, търсене на аргументи и т.н. Природата на лирическата творба обаче изисква не размисъл, а по-скоро съпричастие, предизвикано от непосредственото въздействие на образите и мотивите. Всъщност по-точно би било да се каже, че образите служат, за да се въведат с тях определени **мотиви**.

Както вече стана ясно, основният конфликт, представен в стихотворението, се състои в противопоставянията между принуда и свобода, от една страна, а от друга – между същност и външна форма. Така например формалните правила са въведени чрез образите на фамилен портрет и родовата книга, чиято задача е да пренесат опита на предходните поколения, да оставят техните завети – един мотив, водещ към дълбините на културата. Нарушаването на формалните правила е изразено чрез образа на греха („**греха ни пръв**“), който недвусмислено насочва към мотива за Грехопадението и тежката човешка участ, последвала нарушаването на божествения ред.

Непокорството, от своя страна, е представено чрез образа на **непокорната кръв** и гневното нощно събуждане, предизвикано от нейното биене – един подчертано динамичен и много сетивен образ, който увлича читателя не само в размисъл, но и в непосредствено **усещане**. А усещането, както вече се убедихме, е важна част от смисловото послание на творбата, противопоставено на хладното знание. Блага Димитрова и Йордан Василев в своя анализ на „**Потомка**“ отбелязват силата на звуковите ефекти, които образите на конския тропот, свистенето на вятъра, плясъкът на бича, волният глас, разлян по вятъра, предизвикват. Това са все образи на свободата и свободния избор, чието въздействие е по-скоро чувствено, отколкото рационално.

Мотивът за **приемствеността** пък се носи от образите на кръвта и кръвната връзка, чиято кулминация идва на финала: „**аз съм само щерка твоя вярна, / моя кръвна майчице-земя.**“

Това преливане на визуален образ и културно осмислен мотив изгражда изключителното художествено въздействие на „**Потомка**“, превръщайки читателя в своеобразен съучастник в драматичната изповед на героинята. Както знаем, изповедта е такова речево действие, при което

говорещият се обръща към някаква висша инстанция, която единствено има право да отсъди дали изборът и действията на изповядващия се са правомерни. Ролята на тази висша инстанция, на божествения събеседник в „*Потомка*“ се поема от кръвната майчица-земя. Но тъй като читателят се е превърнал в съучастник на лирическата изповед, а не е останал само далечен и хладен свидетел, той също се оказва подчинен на същия култ, поклонник на същата вяра. Така той е въвлечен не само в чувственото преживяване, но е и приобщен към изповядване на същата ценностна система, превръща се в потомък на същите дълбоки сили, изискващи от него да следва примера. А следването на примера се състои във вярност към завещания модел за правене на свободни избори при съхраняване на собствената същност.

5. СТИХОТВОРЕНИЕТО „ПОТОМКА“ КАТО ИНСТРУМЕНТ ЗА ИЗГРАЖДАНЕ НА ЧУВСТВА, УБЕЖДЕНИЯ И НАГЛАСИ

Поезията на Елисавета Багряна с право се възприема като повратен момент не само в развитието на българската литература, но и в изграждане на модерната ценностна система. Тя по един изключително силен начин поставя проблемите за новото място на жената в света, за напускането на традиционните женски роли, без обаче да се загубва изконната женска същност и мисия. Както вече казахме, стихосбирката се нарича „Вечната и святата“, каквото е заглавието и на най-важния цикъл в нея. А „*Потомка*“ е изключително важна част от идейното послание на тази стихосбирка. Жената е „вечна“, защото единствено чрез нея животът се подновява. Но и обновява. Жената е „святата“, защото нейната роля е незаменима, същностна. Чрез нея се реализира не само божественият ред, но и неговото нарушаване, водещо до нови предизвикателства. По този начин дори грехът става свещен – един парадоксален, но в същото време много важен извод.